

Šiame numeryje:

Lituanistika čionykščiuos universitetuos.
Didysis mūsų kalbos ugdytojas ir normintojas: Jono Jablonskio mirties 50 metų sukakčiai.
Estų PEN klubas, jų literatūra išeivijoje ir tėvynėje: Estijos laisvės dienos Vasario 24-tai.
Iš estų poezijos: Ago Joger „Šaukimų kelias“.
Galerija skaidrėse.
Pranas Čepėnas atsako jo recenzijos kritikams.
Mstislavo Dobužinskio atsiminimai.
Vincio Mykolaičio — Putino tėviškėje.
Nauji leidiniai.

Kertinė Parastė

Lituanistika čionykščiuos universitetuos

Red. pastaba. Šiuo metu lietuvių kalbos ir net praplėtos lituanistikos dėstytojas Amerikos universitetuose kažkaip suaktyvėjo, aktualumas pačių lietuvių, o universitetams, jeigu tik yra studentų, lietuvių kalbos nesikratant. Atsiranda net ir stambesnių projektų planai, įsiekiant vietos visai lituanistikos katedrai. Šiokių nuolatinių kontekstų siūlome susipažinti su konkrečia lietuvių kalbos ir lietuvių literatūros dėstyto tikrove Ilinojaus valstybiniam universitetui, Chicage. Ten lietuvių kalbos ir literatūros kursas dėsto dr. Marija Stankuvienė - Saulaitytė. Pastaruoju metu ji išstūtinėjo savo laisvą lituanistiką besidomintiems. Ji čia patiekia ir mūsų skaitytojams, manydami, kad prie daugiau ar mažiau teorinių svarstymų gali būti naudinga ir realioji konkretybė, išplaukianti iš tiesioginės patirties.

Gerbiamieji ir mielieji!

Ziemos ketvirtis jau įpusėjo. Kadangi jau galima šiek tiek susigaudyti ir kadangi jau tenka galvoti apie kitą rudenį, rašau šį laišką.

Studentų dabar yra 30 — keletu daugiau negu rudenį. Dauguma jų perėję lituanistinių mokymų programą. Penki mokosi lietuviškai kalbėti. Keturi nori lituanistiką studijuoti kaip šalutinę mokslo šaką.

Trys lietuviai yra dovanoję knygų — viso apie 40. Dar pas vieną turiu atsiimti. Finansinės paramos gauta 100 dol. rudenį. Lietuvių fondas yra davęs apie 1.400 dol. stipendijoms tiesiogiai studentams. Foto kopijas ir pan. iki šiol finansavo dėstytoja. JAV LB švietimo taryba žadėjo 1.000 dol. svarbiems reikalams. Pirma noriu panagrinėti tris faktus ar principus. Slavų departamentu situaciją, studentų skaičių, einamuosius reikalus ir problemas. Čia gal atrodo ne esminiai dalykai, bet jų sprendimas priklauso nuo principų.

Rudenį visi buvome gana optimistai. Pasisekė darbščiam komitetui Ilinojaus universitete išsi-

kovoti lituanistiką. Universitete „Liberal Arts and Sciences“ dekanas naujas ir europietis. Nėšiniai tačiau išliko kai kurie duomenys. Pagaliau universitete svarbu skaičiai — dekanas yra matematikas, atsiminkime. Yra faktas, kad Slavų departamentas yra brangiausias visame „Liberal Arts and Sciences“ fakultete. Tai apskaičiuojama vienos savaitės valandos kaina. Vidurkis yra 34,15 dol. „per quarter hour“. Anglų kainuoja 30,60 dol., fizikos, iki šiol brangiausias, išsina 59,13 dol. Slavų skyriaus valanda kainuoja 69,00 dol. Tuo niekas nesidžiaugia. Todėl spaudžiama sumažinti profesūrą, kad išlaidos sumažėtų. Sumažinti profesorių skaičių būtų žalinga naujai įvestai daktarantų programai. Todėl dabar mūsų departamente nėra labai linksmas.

Mokėti pavaduotojams — „Teaching assistants“ — universitetas visai atsisako. Be tokios pagalbos retas studentas pajęs slavistiką studijuoti. Mūsų tai dabar neliečia, bet kitu būdu mums tai labai svarbu. Labai sunku būtų įjungti kitą universitetą samdomą asmenį. O kito asmens reikia vesti pokalbiams su mažai mokančiais („Language lab“) ir prvesti pradinis kursus, kad galėtume siūlyti daugiau aukštesnio laipsnio kursų ir, tuo pačiu, kad galėtų bet kada įsijungti nauji studentai. Tačiau: turint pinigų, galima „T. A.“ pasamdyti. Tai kainuotų 5.000 dol. mokslo metams. Tas pavaduotojas ne vien pats mokytu, bet ir pats mokytusi, profesorės padedamas. Manau, kad mums yra svarbu tuo būdu ruošti dėstytojus. Šį ketvirtį pasamdyti du studentai pravesti pokalbiams su silpnai kalbą mokančiais. Jiems būtų mokama iš JAV LB švietimo tarybos mums skirtų pinigų.

(Nukelta i 2 psl.)

DIDYSIS MŪSŲ KALBOS UGDYTOJAS IR NORMINTOJAS

P. JONIKAS

J. Jablonskis, nuo kurio mirties šiemet sueina 50 metų, yra padaręs dabatinei mūsų kultūrinei, bendrinei kalbai tvarkyti, ugdyti ir norminti daugiau, negu kuris kitas kalbininkas.

Pluoštas gyvenimo kelio duomenų

Jonas Jablonskis gimė valstiečių šeimoje 1860 m. vasario 23 d. Kubilėlių k., netoli dabartinio Kudirkos Naumiesčio, kuriame ir pradėjo mokyklą ejo. 1872 — 1881 m. mokėsi Marijampolės gimnazijoje, 1881 — 1885 m. studijavo klasikinę filologiją Maskvos universitete. Mokslo baigęs, dėl valdinės lietuvių rusinimo bei pravoslavizmo politikos negavęs mokytojo vietos savame krašte, po kelerių metų Jablonskis buvo paskirtas gimnazijos lotynų ir graikų kalbų mokytoju Mintaujoje, kur išbuvo nuo 1889 m. iki 1896 m. Dėl savo lietuviškosios veiklos 1897 m. buvo iškeltas į Taliną, kur, šalia mokyklos darbo, redagavo ir A. Juškos žodyną. 1901 m. buvo visai atleistas iš tarnybos, o 1902 m. išstremtas iš Lietuvos į Pskovą. 1903 m. jam buvo leista apsigyventi Šiauliuose, o 1904 m., spaudą atgavus, Jablonskis persikėlė į Vilnių, kurį laiką dirbo „Vilniaus žinių“ ir „Lietuvos ūkininko“ redakcijose, taisdamas tų laikraščių kalbą. Ten įsteigė „Aušros“ draugiją taisyklina lietuvių kalba knygoms leisti, dėstė gimnazijoje lietuvių kalbą. 1906 — 1908 m. buvo neetatinis lietuvių kalbos mokytojas Panevėžio mokytojų seminarijoje ir mergaičių gimnazijoje, o nuo 1909 m. dėstė lotynų kalbą Breste, 1912 m. persikėlė į Gardiną, iš kur, prasidėjus karui, kartu su gimnazija buvo evakuotas į Veližą, paskui į Voronežą. 1915 m. buvo paskirtas Martyno Yčo lietuvių gimnazijos lotynų ir lietuvių kalbos mokytoju Voroneže, iš ten, karui pasibaigus, 1918 m. grįžo į Vilnių, o 1919 m. iš lenkų okupuoto Vilniaus valdžios rūpesčiu buvo pargabentas į Kauną. Čia dvejus metus vadovavo lietuvių kalbos kursams, o įkūrus Lietuvos universitetą (1922. II. 16), ordinario profesoriaus titulu dėstė lietuvių kalbą. 1922. III. 14 išrinktas garbės profesorium. Jau iš seniau ligos kankinamas, prirakintas prie vežiojamų ratukų, Jablonskis 1926. IX. 1 iš universiteto pareigų pasitraukė, bet ir toliau rašė lietuvių kalbos vadovėlius, kalbines knygų recenzijas, teikė kalbinių patarimų. Jablonskis mirė 1930. II. 23, palaidotas Kaune, kaip ir kiti įžymūs lietuvių kalbininkai — K. Jaunius ir K. Būga. 1959 m. panaikinus Kauno kapines, J. Jablonskio palaikai buvę perkelti į Petrošiūnų kapines.

Abejojęs lietuvių kalbos kultūrinę vertę, stojo uoliu jos gynėju

Dideli Jablonskio įnašai mūsų bendrinei rašomajai kalbai labiau išryškėja, pažvelgus ypač į jo kalbinės veiklos pradžia

Jono Jablonskio mirties 50 metų sukakčiai

Kalbininkas prof. Jonas Jablonskis ir rašytoja Zemaitė.

(Lietuvių foto archyvas)

XIX a. gale, kada jis iškėlė ir nusakė tuos pagrindus ir kelius, kurie nustatė pamatines dabartinės rašomosios kalbos normas ir tos kalbos raidos kryptį.

Rimtai to lietuvių kalbos kultūros kėlimo bei puoselėjimo darbu, žinoma, tegalima buvo imtis, kai atsirado lietuvių kalbos mokytojų ir kalbos mokslo specialistų. Nors tautiškai susipratusių veikėjų ypač po baudžiamos panaikinimo (1861) daugėjo, tačiau kalbinei veiklai pasirušusių žmonių vis buvo labai maža, ypač tokių, kurie būtų sugebėję autoritetingai spręsti gyvenimo keliamus praktinius kalbos klausimus moksliniu metodu. Toks kalbininkas XIX a. galiausiai pasirodė Jablonskis, daugiausia nuderbęs mūsų rašomosios kalbos norminamojo ir ugdomojo darbo, nors savų, kad ir gero, kai mažesnių, įnašų yra davę XIX a. ir kiti (A. Baranauskas, K. Jaunius...).

Bet dar Marijampolės gimnazijos laikotarpiu visai nebuvo matyti, kad J. Jablonskis imsis šio jo kalbinės veiklos pradžia

nas kitas mokinytis lietuvis, buvo emęs eiti lenkėjimo keliu. Jablonskis pats sako, kad tos gimnazijos mokiniai jau girdėdavę esant ir lietuvių kalbos kėlimu besirūpinančių žmonių: Petras Kriaučiūnas drąsiai viešumoje kalbėdavęs lietuviškai ir gynes lietuvių kalbos teises, o J. Basanavičius norėjęs lietuvių kalbą pakelti į literatūrinės kalbos pakopą. Tačiau jis, Jablonskis, su V. Kudirka manė, kad tai nerimtas dalykas. Juodu sakydavę, kad „mūsų literatūrinė kalba turinti būti lenkų kalba, kad svajoti apie kokį iškėlimą lietuvių kalbos į visus mokslo, literatūros ir šiaip gyvenimo reikalus yra, mažiau mažiausiai, neįsimeiganti ir nerimta“. Tačiau tų savo pažiūrų juodu draugų tarpe drąsiai negyne, dėl jų nesibardavę, nors gimnazijos mokinių lietuvių tarpe jau buvo ir tokių, kuriems lietuvių kalbos apatylai patikdavo, bent prieš tos naujosios evangelijos skelbėjus mokiniai nieko neskaldavę.

Tačiau Jablonskio lenkybė staugiai emė nykti, kai jis išvyko stu-

dijuoti į Maskvą, kur lenkų kalba ir kultūra nebegalėjo išsiskirti kokių ypatingų pranašumų, o tebuvo viena iš daugelio tautinių kultūrų šalia kitų (latvių, suomių ir kt.), ypač kad jau iš seniau buvo pavyzdžių, rodančių, jog ir slegiamos mažosios tautos turi moralinę teisę, o taip pat ir galimybių išlaikyti savo tautinę bei kultūrinę individualybę. Jau kuris laikas besireiškiančios visuomenėje demokratinės ir priešcarinės tendencijos vedė į plačiųjų gyventojų sluoksnių, liaudies reikalų gynimą, kartu ir jų tautinės kultūros ypatybių, taip pat ir gimtosios kalbos vertinimą, branginimą. Jablonskis Maskvoje rado lietuvių studentų būrį, kuris rūpinosi lietuvių kalba, gyveno jos rūpesčiais. Veiklesni to būrio nariai buvo J. Šliūpas, J. Spudulis ir P. Vileišis, kurie jau mėgino steigti lietuvių filologinę draugiją. Ir Jablonskis emė virsti karštu lietuviu, netrukus susirašinėję su draugais (jų tarpe ir V. Kudirka) atsisakė lenkų kalbos. Pats prisipažįsta, kad lietuvių „atvirsti“ jam daug pa-

dėjusi J. Basanavičiaus pradėtoji leisti „Aušra“.

Matyt, jau Maskvoje Jablonskis nusistatė, kad jo studijų specialybė klasikinė filologija jam duos pragyvenimą, o pats jis galės dirbti tautinį liuanistinį darbą, ypač padėti ugdyti vieną svarbiausių mūsų tautinės raidos priemonių ir tautybės pagrindą — lietuvių kalbą, labiausiai bendrajam tautos kultūros ir civilizacijos gyvenimui skiriamą jos rūšį — bendrinę rašomąją kalbą. Tam taip pat jis galėjo rasti paskatos paskaitose prof. F. Fortunatovo, kuris tada universitete skaitė fakultatyvinį lietuvių kalbos kursą, ir ypač prof. F. Koršo, kuris įdomiai, patraukliai mokytojo atkreipti dėmesį į vieną ar kitą moksline lietuvių kalbos problemą.

Rašomosios kalbos normų šaltinis

Intensyvi ir vaisinga ankstyvoji Jablonskio kalbinė veikla pasireiškė 1889 — 1896 m. laikotarpiu, kada jis mokytojavo Mintaujos gimnazijoje, dėstydamas lotynų ir graikų kalbas. Toje gimnazijoje mokėsi palyginti daug ir lietuvių (1890 m. apie 28 proc. visų gimnazijos mokinių). Jablonskis čia palaikė santykius su į lietuviškąją veiklą įsitraukusiais mokiniais, padėjo pataisyti tų mokinių „Kūdikio“ draugijos (kurios vienas uždavinių buvo ir lietuvių kalbos mokymasis) įstatus, aktyviai dalyvavo varpininkų veikloje, nemazą parašė „Varpui“ kalbinių straipsnių, taisė to laikraščio kalbą. Mintaujoje Jablonskis turėjo progos giliau apsvaistyti tuos pagrindus, kuriais turėtų remtis rimtos kalbininko pagalbos reikalaujantis to meto lietuvių rašomosios kalbos norminimas ir ugdymas. Tai daryti jam padėjo ir susipažinimas su latvių kalbininku K. Miūlenbachu, latvių kultūrininkais bei jų raštais, kuriuose jau anksčiau buvo pradėtos nagrinėti latvių rašomosios kalbos problemos, ieškoti principų, kuriais turėtų ta kalba remtis, kovodama su ją gožiančia svetimybės įtaka.

Šiaip būdamas apsitrynęs, Jablonskis jau ir stoja į mūsų rašomosios kalbos tvarkymo ir puoselėjimo darbą. 1890 m. „Varpe“ pasirodė pirmas brandžiai parašytas Jablonskio straipsnis, skirtas kun. M. Miežinio „Lietuviškos gramatikos“ (1886) kritikai. Ta proga Jablonskis ir nurodo tuos pagrindus, kuriais lietuvių rašomajai kalbai turėtų remtis, būtent gyvą žmonių (pirmiausia nenutautusių kaimiečių, valstiečių) kalbą su savaisiais dėsniais, žmonių kalbos kūrinių (pasakomis, patarlėmis, priežodžiais), o taip pat tą žmonių kalbą mokančiais autoriais (kaip Donelaitis, Daukantas, Valančius, Baranauskas ir dar keletas kitų). Geros gramatikos autorius turės ne tik tokiu pagrindu tesiremti, bet ir sugebėti kalbos duomenis moksliškai doroti ir aiškinti, tam būtinai susipažinęs bent su vokiškais A. Schleicherio ir Fr. Kuršaičio lietuvių kalbos gramatikomis. Miežinio gramatikai tie reikalavimai svetimi, (Nukeltas i 2 psl.)

Didysis mūsų kalbos ugdytojas ir normintojas

(Atkelta iš 1 psl.)

Jis neskiria lietuvių kalbos žodžių bei pavyzdžių nuo svetimųjų, kalbos duomenis nevienaraiškinas klaidingai.

Prieš imdamas arti aplėstus to meto mūsų raštų kalbos dirvonus, Jablonskis 1893 m. „Varpe“ (Nr. 3) apžvelgia jos pastarojo dešimtmečio raidą (Mūsų raštų kalba 1883 — 1893). Čia jis pažymi, kad lietuvių vado- vai, pradėję leisti „Aušrą“, „visą širdimi troško iškelti tėvynę ir jos kalbą“, tačiau kalba besirūpi- ną to meto veikėjai nekritiškai džiaugėsi pažūra, kad mūsų kal- ba esanti visų kalbų motina, o mūsų kaimynų kalbos — žar- gonas, sudarytas iš mūsiškės su neaiškiais priedais. Todėl tokie autoriai neretai ir svetimuosius lietuvių kalbos žodžius laikė lie- tuviškais, o patys neįautė reika- lo savo gimtosios kalbos mokytis. Tokie rašytojai, priversti ilgesnį laiką gyventi svetur, tik vaikys- tėje tegavę kiek progos pagyven- ti sodžiuje gimtosios kalbos ap- linkoje, ką rašydami dabar apie dalykus, nesantčius sodžiuje, pa- imtus iš svetimų šaltinių, nu- saką pagal svetimuosius sintaksi- nius pavyzdžius. Tokie autoriai ir tikrai ar tik tariamai trūkstan- tiuosius žodžius kalasi, nesukdami galvos, kaip žodžiai mūsų kalboje suda- romi, ir tuo būdu „daugelis mū- sų rašytojų, ar šep ar teip, vis- gi nutauto“ (Jablonskio pa- braukta). Tačiau jau esanti nors mažda, bet gajai rašytojų saujelė, kuri mokanti rašyti gana gryną lietuvių kalbą, ir nuo jos priklaus- ystanti mūsų kalbos ateitis. Ši- tų autorių kelias esąs vienintelis tikras rašto kalbos augimo ke- lias, atsiremiantis, kaip ir latvių nusistatymas rodas, į žmonių, tautosakinės kalbos dėsnių pa- grindą. „Ne viena nutautėli ga- li pati tokia kalba atgaivinti ir pritraukti ant tikro kelio“.

Netikusios darybos naujadary- atsiųjimas

Miežinio gramatikos recenzijo- je turėjus progos nurodyti auten- tišką žmonių kalbos šaltinį lie- tuvių kalbos gramatikai rašyti, pastarojo dešimtmečio (1883 — 1893) raštų kalbos apžvalgoje iškelęs priežastis, dėl kurių toje kalboje prisiviesta netikusių žo- džių ir formų, Jablonskis iš ei- lės imasi tas formas įvertinti, at- siųjoti, pasiremdamas mūsų pa- čių gyvyšios kalbos kriterijais.

Pirmiausia jis atkreipia dėme- sį į daugelį nevykusiai sukur- tų naujadary, nesutinkančių su lie- tuvių kalbos žodžių darybos dėsniais, parodydamas, kokios kuriam reikalui vartojamos prie- sagos, priešdėliai ar sudurtiniai žodžiai, kurie šių darybinių ele- mentų su kuriais dedami ir ku- ria reikšmė tie elementai mūsų kalbos žodžiuose vartojami. Tuo būdu, pavyzdžiui, jis parodo, kad yra netikėto to meto mūsų ra- štose vartojamas (net ir šian- dien kartais pasivaadinasi) žodis rašėjas (su priesaga — *ėjas*), nes iš rašyti tegalimas rašytojas, kaip iš skaityti — skaitytojas. Ne- tikusi esanti ir *ateitinė, praeitinė*, nes iš veiksmoždžių padaryti žodžiai su priesaga *-tinė, -tinis* turį pasyvinę reikšmę (plg. *pirk- tinis* arklys — „pirtas a.“ *gimtinis* kraštas — „kraštas, kur kas gimęs“), tad jų vietoje Jablonskis siūlo- ma ateitis, praeitis (darybiškai gretintinos su *mirtis, sugautis, prapultis*), kurios ilgainiui ir im- tos visuotinai mūsų raštų kal- boje vartoti. Vėl Jablonskis nu- rodo, kad kartais raštose lie- tuviška priesaga ne savo reikš- me vartojama, kaip pvz. *rašyse- na, kuri netinka „rašybai“* pava- dinti, nes šis žodis su priesaga *-sena* jau greičiau reiškia „Handschrift“ (ang. būty „hand- writing“), kaip tai esą galima

matyti iš mūsų kalbos žodžių *eisena, bėgsena* (taigi reiškian- čių ėjimo, bėgimo būdą). Netin- kamai esą ir anuomet paplitę raštose žodžiai *viengentis, vien- tautis*, nes čia pirmasis sandas *vien-*, pagal mūsų kalbos žo- džių darybos dėsnius, yra būd- vardinės reikšmės, kaip tai maty- ti, pavyzdžiui, iš: *vienplaukis* (be- kepurės), *vienmarškinis* (be- švarko) bėgioja. Tad geriau esą susidaryti *tautietis* (su priesaga *-ietis*), kuris reikštų žmogų, pri- klausantį tai pačiai tautai, kaip kad *giminietis* reiškia žmogų, priklausančią tai pačiai giminei.

Taip elgdamasis Jablonskis iš- veisė iš mūsų raštų kalbos dau- gybę netikusių naujadary, dau- gelį atvejų pasiūlydamas taisyk- lingai sudarytų žodžių (iš kitur paimtų ar paties susidarytų), nors vienas kitas jo siūlymas ir nepriėjo mūsų kalboje.

Rašybiniai rūpesčiai

Šalia žodžių bei terminų stig- liaus ir nevykusių naujadary, tada rūpesčių kėlė ir mūsų rašy- bos, ypač raidyno netobulumas ir nenusistovėjimas. Jablonskis skundėsi, kad beveik kiekvienas XIX a. lietuvių laikraštis ar net ir autorius vartoja savotišką ra- šybą. Savo kritikoje ir siūlymuo- se jis daugiau žiūrėjo praktisku- mo, stengėsi per daug nenuolti- nuo lietuviškuose raštose prak- tikuojamos rašybos, tik norėjo įvesti raidyną daugiau nuosaku- mo, gramatinės logikos, troško susilaukti daugiau vienybės. Jab- lonskis nurodė nenuoseklų kai kurių raidžių vartojimą vienos rūšies garsams reikšti. Jei varto- jami atskiri rašmenys trumpa- jam ir ilgajam *i* ir *y*, tai jis dėl to nuseoklumo reikalavo dviejų raidinio skyrimo ir *u* atveju, nes tada tik viena *u* raidė trumpa- jam ir ilgajam balsiui tebuvo var- tojama populiariuose lietuviš- kuose raštose. Ilgieji balsiai tu- rį būti skiriami nuo trumpųjų, ypač kad tai susiję su žodžių reikšme (plg. *sūnus* ir *siūnus*). Dėl to pat nuseoklumo Jablons- kis patarė, šalia *dž*, vartoti ir *dvir- šmenį* *tė* garsui „*č*“ reikšti, nes *judviejų* tesama tų pačių garsų, tik pirmasis skardus, o antrasis duslus. Praktiškiau esą rašyti *ie* (o ne *i* su mažą ant šios raidės patupdyta *e*) ir *uo* (o ne *u* su mažą o viršuje). Jablons- kis taip pat nepritarė ir rašybai (raidynui) J. Basanavičiaus, ku- ris sakėsi noris pašalinti „biaurų mūsų rašybos jovalą“, sujauktą iš įvairių tautų raidynų, įsivesda- mas naujų diakritinių (su pridė- tiniais ženklais) rašmenų, pvz. „*č*“ garsui reikšti rašmenį *t* su kableliu apačioje, o „*dž*“ garsui — rašmenį *d* su kableliu apačio- je; taip pat „*s*“ garsui — *s* su kab- leliu apačioje, o „*z*“ garsui — *z* su kableliu apačioje; vietoj *a, e, i, u* rašydamos *an, en, in, un* ir kt.

Sintaksinio darbo pradžia

Pirmiausia rūpindamasis aktu- aliais tada žodyno (leksikos) bei naujadary ir rašybos reikalais, Jablonskis gerai suprato, kad sa- voji, lietuviškoji mūsų kalbos prigimtis labiausiai reiškiasi sin- taksės srityje. Jau minėtoje de- šimtmetyje lietuvių rašomosios kalbos apžvalgoje jis ir pabrėžė, kad kai kurie mūsų autoriai ro- dosi nutautę, nes nemoka savo minčių išsakyti pagal lietuvių kalbos sintaksės dėsnius, tiesa, plačiau dar ir neįsiskelčius. Todėl Jablonskis retkarčiais savo kal- binių taisyčių straipsniuose pa- kaisiodavo ir taisytinių nelietu- viškos sintaksės pavyzdžių, var- tojamų raštose, nurodydamas, kad pvz. žodžių samplaika už- dėti *kromą* yra lenkų *zalożyc* kra- mę sekimas; kad žodžių sampla- ka *mokyklos dėl apšvietimo žmo- nių* turėtų būti pakeista į *mokyklos žmonėms šviesti*, nes

Viktoras Petravičius. Etdvė (spalvota grafika) iš Lietuvių dailės instituto parodos M. K. Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre Chicagoje.

dėl lietuvių kalboje vartojama- priežasties, ne tiksliai bei paskir- čiai reikšti; kad posakis iš *prie- žasties valymo kalbos* yra lenky- bė (polonizmas), keistina į *dėl valymo kalbos* ir t. t. Tačiau tuo metu lietuvių kalbos sintaksė esant labai maža tetrinetai, Jab- lonskis XIX a. gale dar turėjo pa- sienkinti vienu specialiu straips- niu, vardu „Medega sintaksiui“ (1893 m. „Varpo“ Nr. 10), ku- riame, daugiausia gyvosios kal- bos ir geresnių lietuvių auto- rių pavyzdžiais, iškelė lietuvių kalbai būdingų sintaksinių ypa- tybių sakiniuose su bendratimi, siekiniu, tikslo naudininu, ver- tingu ne tik praktikai, bet ir mokslui.

Pirmoji jablonskinė gramatika

Pradinį Jablonskio kalbines veiklos laikotarpį užviršijo 1900 m. parašyta ir 1901 m. Til-

žėje Petro Kriaušaičio slapyvar- džiui išspausdinta, laimėjusi ame- rikiečių SLA (Amerikos lietuvių susivienijimo) konkurso premiją, „Lietuviškos kalbos gramatika. Rašytojams ir skaitytojams vado- vėlis“. Šis vadovėlis tai smarkiai perdirbtas ir išplėstas „Lietuviška gramatikė“, kurią 1897 m. pa- rašė ir kalbos dalykais domė- sis būsimasis gydytojas Petras Avižonis (1875 — 1939), pasirė- męs Pr. Kriaušaičio vokiška lietu- vių kalbos gramatika, o Jablons- kis ją peržiūrėjo. Tas 1901 m. kalbai būdingų sintaksinių ypa- tybių sakiniuose su bendratimi, siekiniu, tikslo naudininu, ver- tingu ne tik praktikai, bet ir mokslui.

Adolfas Valeška. Koralių pasaulis (aliejus). Nuotr. A. Urbos iš Lietuvių dailės instituto parodos M. K. Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Chicagoje. Paroda galerijoje vyks iki kovo 2 d.

Lituanistika čionykščiuos universitetuos

(Atkelta iš 1 psl.)

Vienas tų studentų yra pradė- jęs ruošti pokalbiams vadovėlį pagal *Introduction to Modern Lithuanian*, dr. Reklaitienės įves- tą vadovėlį. Tą studentą norė- čiau pasamdyti paruošti pokal- bius spausdinti. Tam reikia pini- gų jo algai ir pačiam spausdini- mui.

Tuo pačiu čia jau paminėtina, jog šiomis dienomis gauta iš Švie- timo tarybos žinia, kad ji studen- tams asistentams žiemos ir pava- sario ketvirtyje, svečiams lektori- ams bei studentų premijoms ru- dens ir žiemos ketvirtyje ir lektū- ros medžiagai dauginyti yra pasky- rusi 1000 dolerių.

Užbaigiu paskutinįjį paragra- fą pavyzdžiui, nes tuo noriu kai- ką pabrėžti. Rūpinamasi studen- tų skaičiumi. Faktas, kad litua- nistika UICC neišilaikys, jeigu nebus patenkinamo studentų skaičiaus. Visai bandoma ju- rasti: komiteto siūlomos stipendi- jos, premijos. Tai labai svarbu. Bet svarbiau, esu įsitikinusi, yra studentui pajusti, kad jis čia ką nors išmoka, kad jo mokslas naudingas, kad gali užsidirbti bent dalį pragyvenimo iš savo mokslo. Iš patriotizmo čia mažą naudos. Universitetas vis tiek yra mokslo institucija, ir tas mokslas turi rintis su suaugusio žmogaus gyvenimu ir pragyvenimu. Dės- tytoja iš savo pusės gali duoti maisto protui — gali sužadinti

kuri faktiškai buvo ir „Aušros“ priimta, o pačios gramatinės (ypač morfologinės kaitybės) lytys beveik niekuo nesiskiria nuo Kuršaičio gramatikos pateiktų, ypač kad ir būsimieji varpi- ninkai jau 1888 m., Petro Kriau- čiuo patariamai, buvo nutarę lai- kyti Kuršaičio gramatikos.

Tokia buvo ankstyvesnė Jono Jablonskio kalbinė veikla, plates- niams skaitytojų sluoksniams mažiau nežinoma, bet labai reikš- minga, pagrindusi ir tolimesnę šio didžiojo mūsų rašomosios kalbos normintojo ir puoselėto- jo darbuotę. Mes čia tos veiklos aprašymu ir apsiribojame. Tik dar pridursiu, kad tolimesnė sėk- minga Jablonskio kalbinė veikla, kuri ir platesniajai visuomenei daugiau pažįstama, nulėmė vi- suotinai mūsųose vyravę jo lietu- vių kalbos vadovėliai, kalbinių knygų recenzijos bei gausūs kal- binių taisyčių straipsniai, jo va- dovauti lietuvių kalbos kursai mokytojams, kurie, kartu su jo vadovėliais, per mokyklą palaips- niui ir prigydę jaunojoje kartoje jablonskinis kalbos norminimo pagrindus.

norą gilintis ir suprasti; gali nu- rodyti tam tikrą ryšį su gyven- mu. Bet visuomenė irgi turi už- duoti. Ji turi surasti vietą litua- nistiką studijuojantiems. Galbūt lietuviams reikia mokytojų, ver- tėjų, literatūros kritikų. Tam ir yra lituanistika. Ji nėra tam, kad galėtume pasigirti, kad UICC tu- ri lituanistiką. Nėra tam, kad stu- dentai būtų viliojami patriotiz- mo labui. Mes gyvename čia, ir čia yra darbu, reikalaujančių tam tikro mokslo. Dėl to UICC siūlo lituanistiką. Studentai gali išmokyti verst, mokytojauti, kri- tiškai galvoti. Jie gali paruošti kai kuriuos vadovėlius. Bet juos reikia į visa tai įjungti ir jiems reikia atlygti.

Dar viena grupė, lietuvių ap- leista. Universitetuose ypač va- karais studijuoja daug žmonių, jau turinčių šeimą ir darbus. Pasaulis keičiasi, mokslas keičia- si. Turėtume rūpintis, kad ir lie- tuviai, jau dirbą ir šeimas augi- ną arba užauginę, toliau studi- juotų. Mokslas nėra pasiekiamas, užbaigiamas. Su kiekviena kny- ga ko nors naujo išmokstama. Dvasia minta protaudama. Kodėl negali mokslus „užbaigę“ ar- jų nepradėję tokie lietuviai daly- vauti universiteto gyvenime ir protavime? Ir kodėl negalėtų jie lituanistiką gilintis ir su kitais dalyvaujančiais dalintis įžvalga bei patirtimi? Net ir lietuvininkų mokyklų mokytojai galėtų čia dalyvauti, nes mokslas yra ne vien žinių perdavimas, kiek bendrai įsijojimas gilesnės įžvalgos, tiks- lesnio fakto, kai tas mokymasis yra suaugusiųjų tarpe. Dalyva- vimas universiteto gyvenime praturtintų ir bendrąjį lietuvių gyvenimą, veiklą. Universitetas, nėra tik visai jauno žmogaus ap- linkuma. Tam tikra prasme tai yra gyvenimo būdas, reikalaujantis moksline pažanga, su kitais kalbėtis mokslo temomis, kriti- škai vertinti įvairias apraškas. Čia bendrybė, bet gal drįstina pasakyti, kad lietuviams atsigau- pas finansiniai, atėjus lai- kas — ne vien savo tarpe, bet ir gyvenamojo krašto akademini- pas pasaulyje. Turime mokslininkų, bet universitetas apima daug didesnį būrį. Galvoti apie Vil- niaus universitetą mums svarbu, bet mūsų akademinis gyveni- mas vyksta čia dabar.

Laimingu atveju prieš litua- nistiką dėsčiau anglų kalbą ir li- teratūrą. Tą sritį ir pedagogiką išmokau tiksliai ir šaltai. Todėl kai kuriais atžvilgiais nesu gai- lestinga. Lietuviškuose dalykuose pasiekiamo to, ko siekiame. Turime siekti svarbių dalykų pirmoj eilėj, o gal tik antroj už širdies griebiančių. Vilniaus uni- versitetas yra gyvybiniai svarbus Lietuvai kaip mokslo institucija. Mūsų mokslo įstaigos yra tiek pat svarbios ir tuo pačiu būdu svarbios mums. Sentimentai mū- sų neišgelbės.

Einaujų reikalų sąrašė yra šie: biblioteka, vadovėliai, asis- tentai, kursai.

Atskirai bus rašoma bibliote- kos reikalu. Knygų reikia: pačių svarbiųjų bibliotekoje nėra. Be- letistikos nėra. Lituanistiką pra- dedančios dvi studentės išjiesko- jo lietuviškų knygų lentynas ir nerado nė vienos joms reikalin- gos. O knygoms pirkti lituanisti- kos skyrius neturi nė vieno cento.

Vadovėlių, žinoma, trūksta. Literatūrai galima vartoti ir kita kalba arba užrašais principus per- duoti, nagrinėjant lietuviškas knygas. Pradiniam kursams ta- čiau medžiagos nėra. *Introduc- tion to Modern Lithuanian* ne- pakanka ir ne visai tinka. Prati- mų per mažai, per daug greit viskas pristatoma. Kitičia- vieni bei reikalo skirta vieta, prati- mams labiau reikalinga. Šiam va- dovėliui reikia daug pagalbinės medžiagos. Kaip minėta, yra kas

bent konversacinę dalį paruoš- tų. Taip pat reikia pinigų, kad būtų galima papildanti me- džiaga studentams parpinti. Pagalvokime ir toliau: koki vado- vėlį vartoti, studijuojant poeziją arba dramą? Ir todėl reikia bib- lioteką praturtinti — tada stu- dentas gali surasti vieną dramą vienoj knygoj, kitą kitoj. Tiesiog kvaila, kad įdomūs mūsų veika- lai, nagrinėjimo verti, būtų sun- kiai prieinami lituanistiką studi- juojantiems studentui.

Asistentų reikia pokalbiams praversti ir pradiniam ar kitiems kursams dėstyti. Tuo tarpu at- rodo, tik pirmos rūšies asistentų galėtume samdyti. Jau dabar su jų pagalba pradedantieji ge- riau einasi.

Kaip tik šiuo metu peržiūrėti Slavų departamento kursai — dalinai todėl, kad įvestas dakta- ratas. Aš irgi šiom dienom „pro- jektuotų kursų. Jie reikalingi li- tuanistiką toliau studijuojan- tiems: jų reikia daugiau ir įvai- rių. Būtų visai kas kita, jeigu būtume bent dviese. Lietuvių visuomenė turėtų, manau, to siekti — profesūros, įvedančios studentus į lituanistiką įvairios jos sritys bei fazės. Bet tai žma- noma, tiktai turint didesnį skai- čių studentų, o studentams reik- kia jų gyvenimams aktualių kursų.

Taip ir grįžtame prie šio ilgo laiško pradžios. Dabar seks jo ly- riška pabaiga.

Sunku gyvenimą įsivaizduoti be mokslo. Sunku Ameriką įsi- vaizduoti be universiteto. Ir sa- vo lietuviškajam pasauliui įsiū- lome universitetą. Yra kitų, la- bai svarbių mokslo institucijų. Gal galėtume konsoliduoti „susi- tarti, vieni kitiems padėti žinio- mis bei įskaitomis. Vakaris ar- ba savaitgaliais galėtume nagri- nėti lietuvių literatūrą. Ar ji tuo nestudiprėtų? Galėtume rašyti sudistus, pagyvindami spaudą, praturtindami savo gyvenimą. Atsakingi už save esame mes pa- tys. Tuo mes padėtume ir Lie- tuvai ir lietuviųbei. Vilniaus uni- versiteto kursuose nenagrins Bradūno. Chicago lietuvių psi- chologijos ten nestudijuos. Už įsiviję esančią lietuvių tautos dalį tiesiogiai atsakingi esame tik mes, kurie tuo pačiu ne mažai da- limi esame atsakingi ir už kitą tautos dalį.

Kaip puiku, kad Lietuva nors trumpai buvo nepriklausoma. Tų metų žymė nešiojame savo šir- dyse.

Su Vasario šešiolikta

Marija Stankevičienė-Saulaitytė

Nauji leidiniai

• LAISKAI LIETUVIAMS, 1980 m. sausio mėn., Nr. 1. Lie- tuvių jėzuitų leidžiamas religinės ir tautinės kultūros mėnesinis žurnalas. Redaktorius — Juozas Vaišnys, S.J. Administruoja A. K. Likanderienė. Redakcijos ir ad- ministracijos adresas: 2345 W. 56th St., Chicago, IL 60636. Me- tinė prenumerata — 8 dol.

Redaktoriaus žodžiu minima „Laiškų lietuviams“ 30 metų su- kaktis; žiupsnį minčių apie meilę paberia Anicetas Tamošaitis, S.J. Šv. Raštą pamoko skaityti P. Daugintis, S.J.; mirga daug ir ki- tokių įvairiausių temų bei šiaip informacijų. Puslapių papuošti dail. Povilo Kaupo tapybomis.

• EGLUTĖ, 1980 m. sausio mėn. Lietuviškas laikraštėlis vai- kams išvijoje. Leidžia ir spaus- dina Nekaltai Pradėtosios Marijos seserys. Vyr. redaktorė — S. O. Mikailaitė. Administratorė — Danguolė Sadūnaitė. Redakci- jos ir administracijos adresas: Eg- lutė — Immaculate Conception Convent, Putnam, CT 06260. Me- tinė prenumerata — 7 dol.

Estijos laisvės dienai - Vasario 24-tai

Estų PEN klubas, jų literatūra išeivijoje ir tėvynėje

Tarptautinio PEN klubo pirmininkas Jules Romains 1935 m. lankėsi Estijoje. Man buvo proga susitikti su juo. Mūsų pokalbio metu jis mane paklausė, ar tikrai esu laimingas, būdamas estų rašytoju. Aš atsakiau, kad ne visiškai laimingas. Tuo metu Estija buvo suverinė valstybė, ir aš jam išaiškinau specialius kultūrinius pranašumus, kuriais esu rašytojai naudojosi, gyvendami tarp Europos Rytų ir Vakarų; jie lengvai gali pasirinkti bet kurį iš patinkamų idėjų iš vokiečių ar rusų. Kartu su tuo Estija ir Suomija, kiek tai liečia ugijų kultūrą, yra Balto — Skandinavijos sudėtinė dalis. Kiekvienas iš silavines estas moka vokiečių ir rusų kalbas; daugelis mūsų geografo kalba suomiškai, nes suomių kalba labai artima estų kalbai, ir nemažas mūsų skaičius moka prancūzų ir anglų kalbas. Tuo būdu estai yra persisunkę daugelio kultūrų vėjais, tuo pačiu metu pasilikdami gera prasimie kultūriniais nacionalistais. Kaip velionis Norman Holmes Pearson, amerikiečių PEN klubo narys ir Yale universiteto literatūros istorikas, yra rašęs: „Estai labai turtingi prieštarą būdams tirti. Aplinkybių verčiami būdami kosmopolitais, savo viduje jie pasiliko nacionalistais. Jie tapo formalistais per save išsugančią dvasios ekonomiją“.

Estai turime du literatūros žurnalus. Vienas jų, MANA, leidžiamas Toronte, o kitas — TULI-MULD išeina Lunde, Švedijoje. Taip pat Lunde veikia mėnesinės knygos klubas. Jis gali nustebinti kai kuriuos mūsų amerikiečius draugus tuo, kad, atsižvelgiant į nedidelį estų tremtinių skaičių, estų romanų tiražas siekia nuo dviejų iki trijų tūkstančių egzempliorių. Poezijos rinkinių tiražai siekia nuo vieno iki dviejų tūkstančių egzempliorių. Kai kuriais atvejais, kaip pvz., Henrik Visnapuu ir Marija Under, (dviejų žymių poetų tremtyje) knygu tiražas pasiekė 10.000 egzempliorių. Ir taip yra, kartoją, 80.000 žmonių grupėje. Marija Under gal yra žymiausia visų laikų estų poetė. Daugelį kartų buvo siūlyta Nobelio literatūros premijai. Nuo 1944 m. ji gyvena Stockholme. Dabartinio metu ji yra vienintelė gyva tarp tautinio PEN klubo garbės narė.

Vienas klausimų, kokius Jules Romains kėlė, buvo: „Kokie yra ryšiai su Viduržemio jūros kultūromis? Ar prancūzų bei italų idėjos pasiekė Estiją.“ Aš atsakiau, kad santykius su Pietų Europos kultūromis yra sudaryti tiesiogiai ar per Vokietiją bei kitas Vidurio Europos tautas. Ir čia galbūt įdomu pažymėti, kad, pavyzdžiui, Mallarmės poezija ir Croce's „Estetika“ estų kalba buvo išverstos dešimčia metų anksčiau negu į anglų ar kitas kalbas.

Estų knygų leidimas, procenčiai imant, yra didžiausias Europoje, išskyrus Islandiją, kitą aukšto kultūrinio lygio šalį. 1928 m. įsteigtas estų PEN klubas buvo ir vis dar tebėra savitiska rašytojų akademija, kurios nariai yra renkami, o ne priimami. Tarpkario laikotarpyje PEN buvo laiminga draugiškos organizacija, kupina tarptautinio bendravimo dvasios, ir, kai po tokią, pasiekė ir suaktualino tarptautinio PEN statuto esmę. 1940 m. Sovietams Estiją okupa-

ALEKSIS RANNIT

vus, estų PEN klubas buvo uždarytas, kaip „žydiškai masoniška organizacija, nereikalinka darbininkų klasei“. Per pirmąją Sovietų okupaciją (1940 — 1941) ir ją sekusią vokiečių okupaciją (1941 — 1944), estų PEN veikė pogrindyje. Gelbėdamiesi nuo vokiečių ir nuo antrosios sovietų okupacijos, kuri vis dar tebėra, dauguma estų PEN narių pasitraukė iš Estijos. Nuo to laiko tarptautinei PEN valdybai nepripažįstant estų PEN skyriaus uždarymo, estų PEN aktyviai ir nepertraukiamai veikė Vakaruose. Iš pradžių estų PEN klubas įsikūrė Švedijoje, o nuo 1971 m. JAV-se. Nuo to laiko iš eivai rašytojai sukūrė 140.000 puslapių grožinės literatūros. Nuo 1973 m. jo pirmininku buvo Ants Oras, tarptautiniai žinomas literatūros istorikas (pirmos monografijos apie T. S. Eliotą autorius), poetas, vertėjas, eseistas. Nuo 1971 m. sekretorė yra Asta Wilmann, žinoma rašytoja, dramaturgė ir kritikė. Daugelis estų PEN klubo narių profesoriai JAV, Kanados ir kituose universitetuose, tik nedaugelis jų atsidėjo vien kūrybai. Estų egziliu skaičius nesiekia nė 80.000.

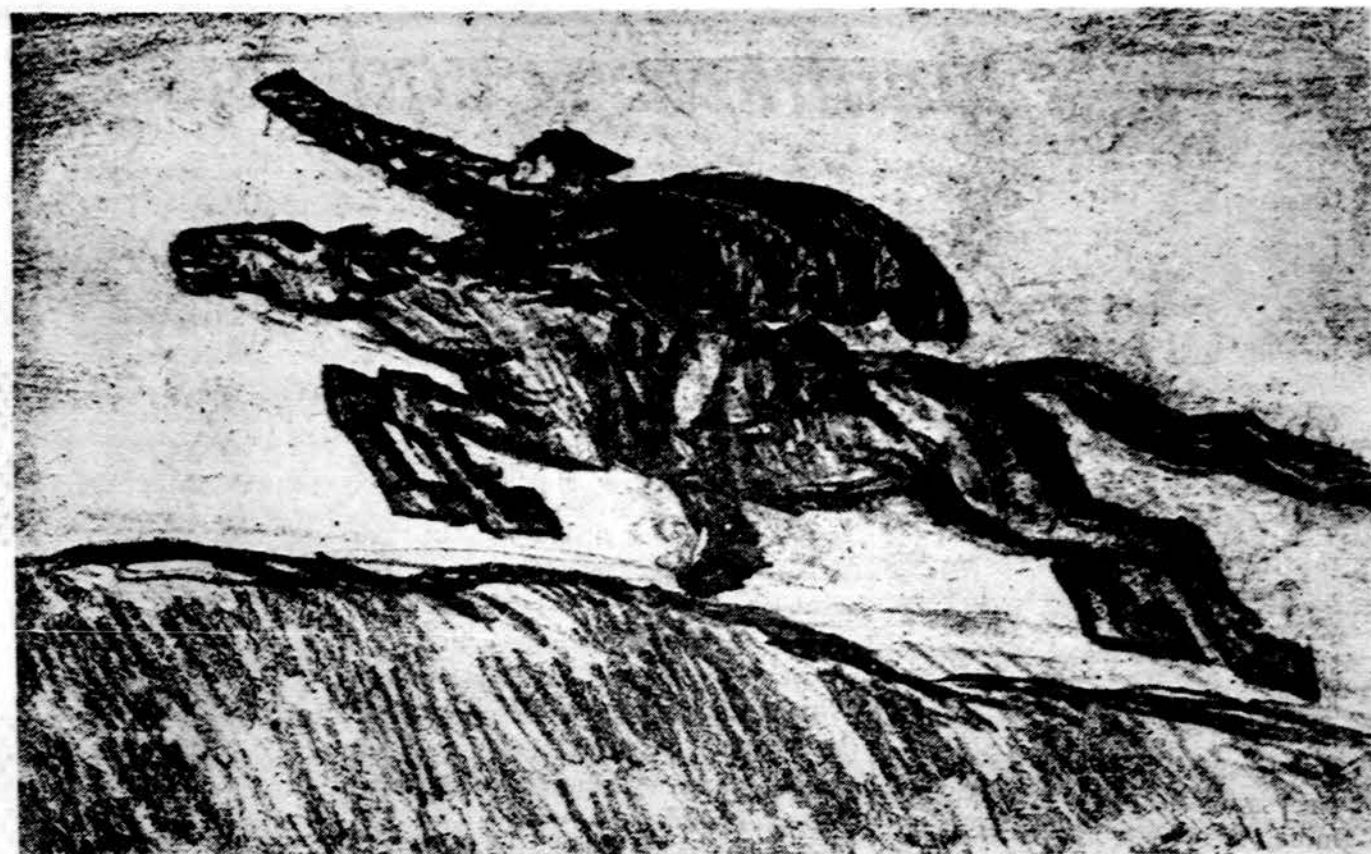
Mes turime du literatūros žurnalus. Vienas jų, MANA, leidžiamas Toronte, o kitas — TULI-MULD išeina Lunde, Švedijoje. Taip pat Lunde veikia mėnesinės knygos klubas. Jis gali nustebinti kai kuriuos mūsų amerikiečius draugus tuo, kad, atsižvelgiant į nedidelį estų tremtinių skaičių, estų romanų tiražas siekia nuo dviejų iki trijų tūkstančių egzempliorių. Poezijos rinkinių tiražai siekia nuo vieno iki dviejų tūkstančių egzempliorių. Kai kuriais atvejais, kaip pvz., Henrik Visnapuu ir Marija Under, (dviejų žymių poetų tremtyje) knygu tiražas pasiekė 10.000 egzempliorių. Ir taip yra, kartoją, 80.000 žmonių grupėje. Marija Under gal yra žymiausia visų laikų estų poetė. Daugelį kartų buvo siūlyta Nobelio literatūros premijai. Nuo 1944 m. ji gyvena Stockholme. Dabartinio metu ji yra vienintelė gyva tarp tautinio PEN klubo garbės narė.

Kristjan Raud (estas, 1865—1943)

Šaukimų kelias

Ago Jõger

Kristjan Raud (estas, 1865—1943).

Šaukiys (piešinys)

Ateism, ateism mes juodąją naktį,
Ar ryto aušrinei pragydus mum žodi,
Ateisme ryto tiesoj melo plakti
Ir rytmeio purpuro grožį parodyt.

Ereli jaunasis, jėgas dar kaupi tu —
Gyvenimas greit stot kovon įsakys tau,
Sudrumstęs žaviųjų sapnų tavo rytą,
Gražiausiąją valandą tavo jaunystės.

Nors temsta dangus mum, nors dienos taip blankios,
Taip plaka širdis man, taip šaukiasi draugo —
Iš vieno pakils tuoj darbingos mūs rankos —
Kur drožlės, kur skiedros — laivai tenai auga.

Ir plaukia laivai tie mūs darbo į jūras,
Juos neša erelio sparnais audrūs vėjai —
Tie vėjai mum giesmę, mum himną nūn kuria,
Kovos džiugesiais visad darbas žavėjęs.

Ir mūs akyse nūn šventadieniai žiba,
Ir derliaus auksinio mum tviška aruodai —
Tik džiaugsmas teatžymi nuovargio ribą,
Kai derlių ruduo iš laukų suimt duoda.

Ir gaudžia dar sielų šventieji tie gojai,
Kur sentėviam karžygiam gaudė kadaise,
Ir jausmą tą laisvės giesmė pakartoja,
Galinga, kaip karžygiai, audrų nepaisę.

Tatai mes ateisme juodąją anktį,
Ar rūko apsemtąjį melsvąjį rytą,
Ateism jaunatvės tiesa melo plakti, —
Ir visas pasaulis mum bus atdarytas.

Tad kilki, jaunatve, į savąjį kelią —
Tavoji tauta tave ragina nūdien —
Mūs meilė, tėvų mūs skaisčioji šalėlė,
Ugnies laukia tos, kur širdy tavo glūdi.

Pakilki, jaunatve, įziebti ugnies tos!
Rytų — Vakarų mum čia užauja vėjai —
Krauju tiktai tuo, kur širdys' plaka estų —
Ne svetimom galiom — mūs dirvos gerėja.

Ar tu moteris, ar tu vyras — vis toja —
Viena ta pati mus juk priesaika sieja.
Ateism audringoj jaunystos tiesoj mes
Ir mūsų laimės tad idėja!

Vertė L.G.

Nauji leidiniai

Jonas Balys, VAIKYSTĖ IR VEDYBOS. Lietuvių liaudies tradicijos. „Lietuvių tautosakos lo-byno“ VIII t. 1979. x, 172 psl. Tekstai lietuviškai, vokiškai ir angliškai. Užsisakyti galima tik iš leidyklos: Lithuanian Folklore Pub., 1105 Chiswell Lane, Silver Spring, Md. 20901. Kaina: 6 dol. (persiuntimas 60 centų). At-spausta 300 numeruotų egz.

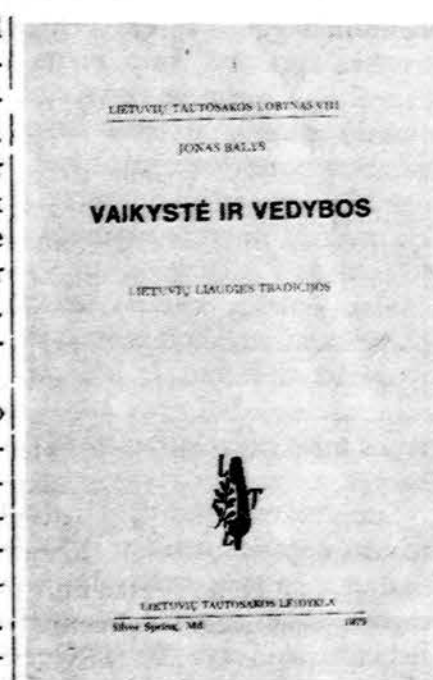
Tai jau aštuntoji čionykščio „Lietuvių tautosakos lo-byno“ kny-ga. Visi tie veikalai buvo parašyti žinomojo mūsų tautosakininko dr. Jono Balio. Reikia tik stebėtis jo darbštumu ir ištikimu-mu savo akademinę profesiją. Juk be šių dr. J. Balio tautosakos mokslo veikalų išeivija pas-taraisiais dešimtmeciais šioje srityje liktų beveik be jokių kredi-tų. O tai vis buvo knygos, be ku-rių ateityje negalės apsieiti kiek-vienas rimtesnis lietuvių tautosakos tyrinėtojas.

Pirmiausia skaitytojui jau bus įdomus ir labai informuojantis pats šios knygos įvadas — „Pra-tartis“. Tuoj pat bus aišku, ko galima tikėtis rasti šioje knygoje, kas pastaraisiais metais yra tau-tosakininkų nuveikta Lietuvoje, kokios nuotaikos tenai mūsų tau-tosakos atžvilgiu.

„Pratarties“ pradžioje rašoma: „Šiame tome skelbiama medžia-ga yra atsivežta iš Lietuvos. Ilgai truko, kol ją buvo galima pa-skelbti — laiko ir lėšų stoka bu-vo svarbiausios priežastys.“

„Prietariai ir burtai apie vaikys-tę ir vedybas šiais moderniais lai-kais kai kam galės atrodyti kaip prasmės nustojusios atgyvenos. Tačiau etnografas juose pastebės du įdomiu dalyku: jį didelį ge-ografinį išplitimą ir siekimą gi-losios senovės, net klasikinius grai-kų ir romėnų laikus.“

Liečiant antrąją knygos dalį, sakoma: „Apie vestuves tenka perspausdinti vokiškai 1946 m.

tautotyriminkams ir jų disertaci-joms“.

• Vincentas Liulevičius, A-MERIKOS LIETUVIŲ EKONO-MINE VEIKLA. Išeido Pedago-ginis lituanistikos institutas su Justo Lieponio šeimos ir Lietu-vių fondo parama 1980 metais Chicagoje. Tiražas 500 egz. Kongreso bibliotekos katalogo numeris: 79-89702. Knyga 224 psl., gausiai iliustruota nuotrau-komis.

Po įvadinės autoriaus pratar-mės, veikalas suskirstomas į šiuos skyrius: 1. Žemės ūkis, 2. Neju-domo turto savininkai, 3. Inamių laikymas, 4. Amatai, 5. Pramonė, 6. Prekyba, 8. Profesionalai, 9. Verslininkų organizuotė. Šie skyriai savo keliu dar skirstomi į daugelį smulkesnių poskyrių. Ga-le yra daromos išvados, duoda-ma bibliografija, vardynas ir santrauka anglų kalba.

Veikalas ir istorikui, ir ekono-mistui, ir aplamai kiekvienam bus labai parankus ir įdomus. Ypač dar ir dėl to, kad išeivijos praieityje mes vis labiau linke akcentuoti jos kultūrinę bei poli-tinę veiklą. Ekonominis gyveni-mas neretai likdavo vis lyg ir „pažemintas“. Gerai ir vertai jį dabar pabrėžė Vincentas Liulevičius šiame savo plunksnos darbe.

AMERIKOS LIETUVIŲ EKONOMINĖ VEIKLA

VINCENTAS LIULEVIČIUS

Galerija skaidrėse

Nežiūrint nuolat reikiama senesio dailės, Los Angeles lietuvių ilgus metus tebegyvena be pastovios meno galerijos. Tai su prantama, nes nėra nuosavo patalpos, kurioje galima būtų pavidinti kultūros namais. Čia, kaip kadaise svajota, turėjo būti ne tik modernūs virtuvės įrengimai su baru, bet ir salė su teatru tinkama scena, taip pat ir patalpos dailės kūriniams eksploatuoti. Deja, svajonės išalo dailių planų ledynuose, o pinigai — taupomoje kasoje.

Ačiū Apvaizdai: losangeliečių troškulys daili yra suradęs gyvą atgarsį tapytojo Viktoro Vizgirdos pedagogiškoje sąmonėje. Jau kelintas kartas žiemos mėnesiai jis atvyksta iš Bostono pasisvečiuoti su sūnuo Rimo šeimoje. Atvykęs džiaugiasi saulės malonumais, stebi gamtą, dirba prie savo grafiškų škiečių. Bet tai dar ne viskas. Dailės meistras Vizgirda vykdo ir auklėtojišką misiją — supažindina tautiečius su lietuvių dailės. Reikia pasakyti, labai įdomiu būdu.

Prieš metus, žiėmiodamas Kalifornijoje, V. Vizgirda atsigabeno į dr. Zigmo Brinkio talpią svetainę stambų skaidrų rinkinį. Tą vakarą ekrane su paaiškinimais buvo rodoma daug kam neregėtas pavergtos Lietuvos dailės pasaulis. Atsiskleidė net ir tie avangardiški paveikslai, kuriuos dailininkai, privengdami partijos kryptingą žvilgsnio, tausoja privačiose kėseose.

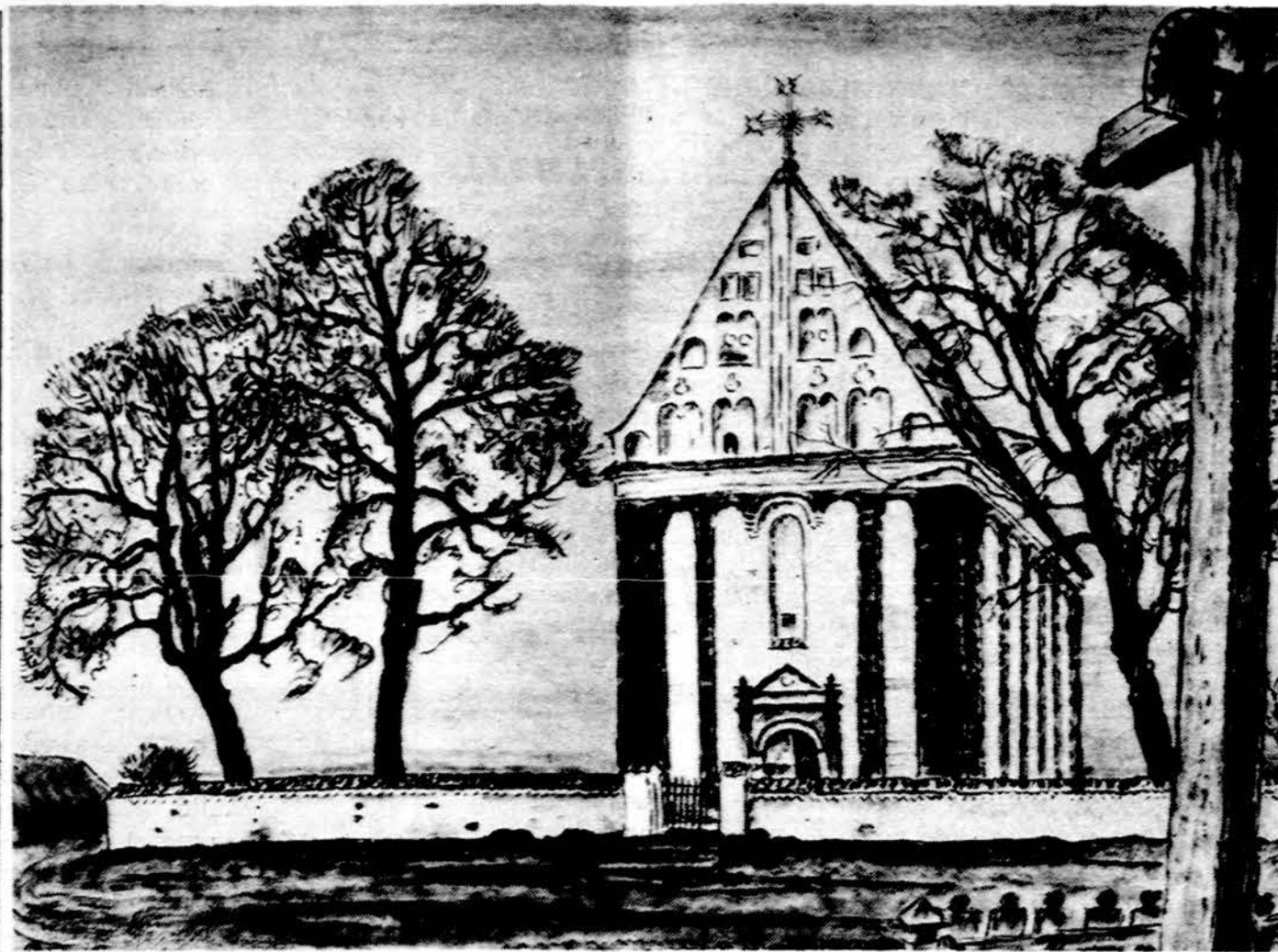
Šių metų vasario 3 d., vėl Los

Angeles Griffith parko šlaite, jaunųjų kultūrininkų Dalios ir Jono Navickų vaizduose namuose, dailės profesorius Vizgirda pasirodė su nauja skaidrų pataisoma — su išvijos dailės apžvalga. Šioje serijoje sukaupta maždaug 50 dailininkų: tapytojų, grafikų, skulptorių, vitražistų, audėjų... Vyrų ir moterų. Iš Europos, Amerikos, Kanados, Australijos, net Pietų Afrikos (Pranas Domšaitis). Įvairios įtakos. Įvairūs stiliai. Dominuoja apšviesti su mirgančiomis spalvomis bei drąsiomis kompozicijomis. Išsiskiria liaudies motyvai. Neretai ekspresyviai prabyla mūsų tragiškas amžius.

Paskaita buvo suskirstyta į dvi dalis. Pirmoje parodyti senesni kartos dailininkų darbai: A. Galdiko, M. Šileikos, J. Rimšos, A. Varno, P. Puzino, Pr. Domšaitis, Alf. Dargio, V. Petravičiaus, V.K. Jonyno ir kt. Antroji dalis pradėta dailininkais, kurie po karo mokėsi Freiburge: Alb. Elksus, Teisutis Zikaras, A. Mončys, V. Raulinaitis, E. Urbaitis ir kt. Toliau sekė jau čia, Vakaruose, susiformavusių dailininkų kūryba.

Platesnių paaiškinimų susilaukė A. Galdikas, Alf. Dargis, Vyt. Kasiulis, K. Zoromskis... Ilgeliau sustota prie optinio meno puoselėtojo Kazio Varnelio, grafiko T. Valiaus ir R. Viesulo, taip pat prie eksperimentinių Aleksandro Kašubienės struktūrų.

Paskaitininkas apgailestavo, kad nepavyko gauti skaidrų iš

M. Dobužinskis (1875-1957)

kelių žymių dailininkų. Pabaigoje kukliai įterpė ir savo kūrybos kelis pavyzdžius. Idomu buvo pamatyti fotografiją, rodančią jo ankstyvius darbus, išskabintus M.K. Ciurlionio galerijoje Kaune.

Skaidrų paaiškinimai, vietomis gyvi bei analitiškai svarūs, nebuvo reikiamai išbalansuoti. Kai kurie dailininkai palydėti lafonisku sakiniu, o kiti — plačiais pasikartojančiais apibūdinimais. Man regis, glaustai, lanksčiai suformuluotų pastabų

galėjo būti daugiau. Nesutinku su įžangoje samojingai išreikšta mintimi: Dailės kūrinių kaip gražios moterys — į juos reikia žiūrėti, žavėtis ir nesigilinti į jų biografijas. Anaipol: "biografijos" paslaptys tiek moterims, tiek meno kūriniams visuomet suteikia papildomas prasmes.

Dar vienas dalykas: Kodėl tokio reikšmingumo paskaitos rengiamos tik privačiuose namuose — anksčiau pas dr. Brinkį, dabar pas Navickus? Kodėl ne viešojoje salėje? Esu tikras, susidomėjimas

būtu nemažas: į salę, šiek tiek pareklamavus, susirinktų ne keturiasdešimt, bet keturgubai daugiau meno mylėtojų.

Galop norėtusi pabrėžti pedagogišką tapytojo Viktoro Vizgirdos estetinį visuomeniškumą ir pagarbą savo kolegų-kolegių darbams. Gilintis į kitų kūrybinį grožį, suvokti jo ypatybes ir apie tai dalintis mintimis su visais — šities brožai puošė dažno žymaus dailininko gyvenimą. Brandūs kūrėjai yra drauge ir mokytojai.

Pr. Visvydas

Mstislavo Dobužinskio atsiminimai

Pažintimi su M. K. Ciurlioniu, su mūsų dailės nepriklausomybės laikotarpio raida ir su mūsų teatru tampriai susirūšio dailininko M. Dobužinskio atsiminimai išleisti rusų kalba New Yorke: "Vospominaniya" I tomas. Išleido "Puti Zizni", St. Seraphim Production, Inc. Kaip žinome, M. Dobužinskis yra kilęs iš senos lietuvių bajorų giminės. Savo protėvių tėvynei visada jautęs respektą, domėjis jos kultūrinėmis problemomis, dirbęs, kaip dekoratorius, nepriklausomybės metais jos teatru, keliaavęs po Lietuvą, piešdamas jos būdinguosius gamtovaizdžius bei architektūros paminklus: bažnyčias, koplytėles, kryžius ir senųjų miestų detales.

Dabar išleistoje, iliustruotoje, 406 puslapių turinčioje atsiminimų knygoje autorius daug vietos skiria tėvams, vaikystei, mokslo metams (įskaitant Vilniaus periodą), pirmuosius žingsnius meno pasaulyje. Pirmasis tomas baigiasi šio šimtmečio pirmąja dekada. Knygos priede autorius dalinasi prisiminimais apie susitikimus su būriu amžininkų — poetais V. Ivanovu, Bloku, choreografu M. Fokinu, kompozitoriumi S. Rachmaninu ir kitais. Beveik keturi puslapiai paskirti ir M. K. Ciurlionii — skyrelis pavadinamas "Apie Ciurlionį" (O Ciurlionise). Autorius labai šiltai kalba apie Ciurlionį. Beje, šie atsiminimai išspausdinti iš rusų dienraščio "Naujas rusų žodis" (Novoe ruskoje slovo) 1965 m. spalio 10 d.

Antrasis prisiminimų tomas teberuošiamas spaudai. Šiame tome turėtų būti įdomios medžiagos ir apie Lietuvos meninį, bei aplamai kultūrinį gyvenimą 1929 — 1939 m., t. y. apie laikotarpį, kurį M. Dobužinskis praleido Kaune.

Knygos kaina 10.00 dol. (pius persiuntimas) ir ją galima užsisakyti pas autorius sūnų — V. Dobužinskį, Hamptonburg Dr., Campbell Hall, N. Y. 10916. Beje, V. Dobužinskis kalba ir rašo lietuviškai.

Nauja LRD valdyba pasiskirstė pareigomis

Savutuotėje ir tarptautinėje plotmėje gražiai išvijoje veikianti Lietuvių rašytojų draugija kelias iš eilės kadencijas savo valdybą buvo išsiskirstę iš Amerikos rytiniame pakraštyje gyvenančių rašytojų. Beveik šimtinė draugijai priklausančių rašytojų neseiniai slapto balsavimu naują rašytojų draugijos valdybą išsiskirstę iš draugijos narių, gyvenančių Amerikos vakarinėje pakraštyje, prie Pacifiko. Išrinktieji jau pasiskirstė ir pareigomis: pirmirinkas — Bernardas Brazdionis (1106 Lime Place, Vista, CA 92083), vicepirmininkai — Bronis Raila ir Tomas Venclova, sekretorė — Alė Rūta - Arbenienė ir išdininkas — Alfonsas Gričius.

Laiškai, nuomonės ir pastabos

Mano recenzijos kritikams

I mano parašytą dr. D. Fainhauzo knygos *Lithuanians in Multi - ethnic Chicago until World War II* recenziją, išspausdintą "Draugo" kultūriniam priede, 1979 m. gruodžio 29 d. "Kada puošnumui trūksta rūpestingumo", atsiliepė dr. V. Sruogienė straipsniu "Teisybės varden", išspausdintu "Draugo" diennėje laidoje 1980 m. sausio 21 ir 22 d., ir Vincas Trumpa straipsniu "Nerūpestingumas ar nesusiipratimas?", išspausdintu "Draugo" kultūriniam priede 1980 m. sausio 26 d. Manau, jog reikia padaryti keletą pastabų dėl dr. V. Sruogienės ir Vincos Trumpos man daromų priekaištų.

1. Kadangi apie D. Fainhauzo knygą jau buvo išspausdinta keletas palankių recenzijų "Drauge", "Tėviškės Žiburiuose" ir "Akiračiuose", savo straipsnyje tos knygos pliusų nekartoju, o išskaičiuoju, mano manymu, svarbius trūkumus. Išspausdintu žinoju, kad dr. D. Fainhauzas yra angažuotas rašyti panašų veikalą apie Pensilvanijos lietuvių (žiūrėk "Mūsų Žinios" 1978 m. vasario 5 d. 25 psl.), todėl norėjau išskirti reikalo pasvarstymą, kaip bešališkai, kiek išsamiai ir kokia veikla norime save parodyti angliškai skaitančiai visuomenei.

2. Recenzijos paprastai rašomos apie vekalą, o ne apie jo autorį. Genialūs rašytojai gali parašyti (ir parašo) prastų veikalų, geri mokslininkai — padaryti menkų studijų. Nurodydamas šios knygos trūkumus, vertinau knygą, o ne prof. dr. D. Fainhauzą kaip asmenį ar mokslininką. Tad visai be reikalo ir be pagrindo dr. V. Sruogienė savo straipsnyje primeta man visokias nuomones dr. D. Fainhauzo atveju ir daro insinucijas apie mano nusiteikimus. Jokų insinucijų ir netikrų premisų mano recenzijoje nebuvo; apie tai

nėra reikalo daugiau ir kalbėti.

3. Dr. V. Sruogienė nurodo, jog pats D. Fainhauzo knygos pavadinimas įtaigoja, kad lietuvių ten bus aprašomi kaip viena iš daugelio Chicagoje gyvenančių etninių grupių. Ir pats knygos autorius pratarė sako, kad jis naudoja lyginamąjį metodą. Tokio metodo knygoje kaip tik ir pasigedau. Tik 96 ir 97 psl. duodamos lentelės, kuriose lietuvių palyginami su kitomis etninėmis grupėmis uždaburi ir išdarbinomi požiūriu. Šiaip jau kitais atvejais tokio palyginimo labai mažai.

Suprantama, kad dr. D. Fainhauzas negalėjo trumpu laiku atlikti studijų apie visas kitas Chicagos etnines grupes, kad galėtų lietuvių su jomis palyginti. Bet tikrai buvo galima, kaip aš savo recenzijoje nurodžiau, sudaryti išsamnes lentes, liečiančias lietuvių spaudą, mokyklas, choorus, organizacijas, kad eventualiai būtų galima palyginti lietuvių ne tik ekonominę, bet ypač kultūrinę veiklą su kitų etninių grupių veikla.

4. V. Trumpa pastebi, kad visko negalima surašyti ir todėl rei-

kia daryti atranką. Bet darydamas atranką, autorius naudoja kokius nors kriterijus. Tuo reikimu aš ir pareiškiau savo nuomonę. Man atrodo, jog šioje knygoje nepakankamai buvo išskirti lietuvių savitarpio lavinimosi veikla, jų politinis interesas savo krašto atžvilgiu, ir jų kultūrinė veikla ne tik savo, bet ir amerikiečių visuomenės tarpe.

Ypač, kad ir knygos apylankas pabrėžia, jog čia bus "a social and cultural history" (o ne "pictorial encyclopedia" kokia ją regį Vincas Trumpa). Faktai palieka faktais, ar jie mums patinka ar ne, o autorius, darydamas tarp jų atranką, gali parodyti ir nerūpestingumą ir neobjektyvumą. Yra faktas, kad Chicagoje buvo ne vien tik lietuvių katalikų bažnyčios, bet ir kitų, ne vien tik parapijinės mokyklos, bet nemažai ir kitokių, kad buvo ne vienas knygynas, o daugiau, kad veikė ir geri ir menkesni chorai, kurie turėjo reikšmės ne vien juose dainuojantiems, bet ir platesnei Chicagoje lietuvių ir net lietuvių visuomenei (pvz. pasirodymai Chicago šimtmėčio parodoje), chorai aplankė net ir Nepriklausomą Lietuvą. Faktas, kad Chicagoje yra tautinės kapinės; faktas, kad Chicagoje lietuvių tarpe atsirado ir dabar yra komunistų organizacija ir spauda; faktas, kad Chicagoje veikė kny-

goje nepaminti muzikai, rašytojai ir t. t. Tam tikrų faktų ar asmenų suminėjimas ar apėjimas ir sudaro vienokį ar kitokį įspūdį — šaliskumo, disproporcijos ar paprasto nerūpestingumo.

5. Jei dr. V. Sruogienė visoje mano recenzijoje terado tik vieną "reikšmingą priekaištą" dėl vardo "Vištyčiai", tai aš prisipažįstu padaręs tik vieną esminę klaidą, kada, kalbėdamas apie teatrą iš atminties, paitavau V. Maknio ir prof. dr. B. Sruogos knygų apie teatrą pavadinimus. Bet tas, kuris bent kiek moka naudotis bibliotekų katalogais, žinodamas norimos knygos autoriaus pavardę ir nors nevisai tiksliai knygos antraštę (šiuo atveju aš V. Maknio knygai praleidau žodį "raidos", o prof. dr. B. Sruogos knygai sukeičiau antraštės žodžių eilę), tikrai galės norimą knygą lengvai susirasti.

6. Ar mano recenzijoje D. Fainhauzo knygai padarytieji priekaištai ir nurodymai yra objektyvūs ir reikšmingi, ar priekaištai ir tendencingi ir kuris mūsų — aš ar dr. V. Sruogienė — korektiškai ir žėidžiamai rašė, gali spręsti patys "Draugo" skaitytojai. Baigdamas tenoriu priminti, kad savo recenzijoje dr. V. Sruogienė nė vienu žodžiu, nei piktu nei geru, nepamėnė, todėl man neaišku, kodėl ji mane

taip užpuolė. Tas, kuris įieškos teisybės, suras laiko pakartotinai paskaityti ir mano recenziją ir dr. V. Sruogienės straipsnį "Teisybės varden", palyginti su dr. D. Fainhauzo knygos tekstu ir nuspręsti, kurio mūsų rašymo būdas yra nekrektiškas ir užgaulingas.

Kadangi gaila užpildyti "Draugo" puslapius nekonstruktyviais ginčiais, daugiau su mano recenzijos kritikai nepolemizuosiu.

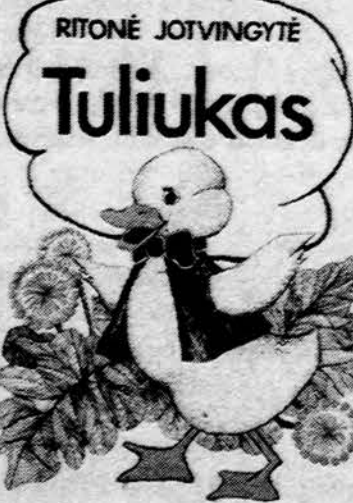
Pranas Cepėnas

Vinco Mykoliaičio - Putino tėviškėje

1979 m. gruodžio 6 d. važiuojame į komandiruotę ir pakeliui norėjome aplankyti Pilotiškes — V. Mykoliaičio - Putino tėviškę, kur įrengtas memorialinis muziejus. Pasirodo, rudenį tatau ne taip jau paprasta. Nors nuo plento iki jos tėra apie kilometrą, neseniai nutiestas žvyrkelis dabar — tikras klampynė: nei važiuoti, nei bristi. Kur dingisi —bridome. Bet ir sodyba panašiai atrodo: ūkinio pastato stogas kur lopytas, kur nelojytas, kieme mėtosi vaikų kiošulio vežimėlio griaučiai, "pukuoja" didžiulė krūva mėšlo... Tvoros aplink sodybą niekas taip ir neprisruošė aptverti, o ir kėlelėje numatytos ekspozicijos neįrengė... Tik rašytojo tėviškėje gyvenančio jo brolio Antano Mykoliaičio šypseną tokia pat jauki ir maloni, kaip ir ką tik atidarius memorialinį muziejų, jis taip pat svingingai pasitinka ir išlydi lankytojus. Ačiū jam, kad saugo Mykoliaičių trobos šilumą, tik ar šio senyvo žmogaus jėgoms prižiūrėti sodybą? Reikia jaimesnių rankų talkos. Ir ne tik rankų. Reikia Prienų rajono vadovų rūpestio ir globos, nes gėda, kad Pilotiškes neprivažiuojamos ir apšepusios.

Grupė "Pergalės" žurnalo redakcijos darbuotojų (iš "Literatūra ir menas" 1980 m. vasario 2 d. Nr. 5)

Nauji leidiniai

● Ritonė Jotvingytė, TULIUKAS. Iliustravo D. Kizlauskienė. Išleido Elena J. Stankevičiūtė, Juknevičienė. Kalba taisė Elena Songienė. Išdėstymas ir meninė priežiūra Dianos Kizlauskienės. Spaudė Mykolo Morkūno spaustuve, 3001 West 59th Street, Chicago, IL 60629. Tiržas — 1000 egz. Išleista 1979 Vaiko metais. Leidinys 32 psl., kaina — 3 dol., gaunamas ir "Drauge".

Patiems mažiesiems, vos tik pradėdantiems skaityti, lietuviškų knygelių labai trūko ir trūks ta. O tai amžius, kuris gali turėti lemiamos reikšmės ir tolimesnį vaikų bei žmogaus lektūrą. Vaikystėje galima prie lietuviškos knygos priprasti, o ne pripratus, ir visai nuo jos nusigręžti. Tad patraukli ir gerai tekstualinė ir vizualinė prasme paruošta knygutė čia gali turėti lemiamos reikšmės.

Toks ir yra Ritonės Jotvingytės "Tuliukas". Tai mažoji ančiuko Tuliuko trumpi, su miniumu žodžių aprašyti nuotykėliai, čia pat pailiustruoti labai nuotaikingais piešiniais. Šio amžiaus vaikui mažuosius gyvuliukus bei paukštukus labai mėgsta ir myli. O Tuliukas to viso labai vertas. Knygute įsidėmėtina kaip prasminga dovana mūsų mažiesiems.

● LIETUVIŲ DIENOS, 1979

šm. gruodžio mėn., Nr. 10. Redaguoja Redakcinė kolegija. Leidžia ir administruoja Antanas F. Skirius. Redakcijos ir administracijos adresas: 4364 Sunset Blvd., Hollywood, CA 90019. Metinė prenumerata — 15 dol.

Numerijje Igno Medziuko raštu plačiau informuojama apie ateitininkus, jų įnašą į laisvės kovas ir kultūrinį tautos gyvenimą. Duodamas platus pasikalbėjimas su naujuoju Ateitininkų Federacijos vadu Juozu B. Laučka. Apie Amerikos lietuvių spaudos šimtmetį rašo kun. dr. J. Prunskis. Spausdinama Jungio Jankaus novelė, kalbamasi su prof. dr. Marija Gimbutiene apie jos atliktus archeologinius kasinėjimus ir archeologų tarptautinį suvažiavimą.

● MOSŲ ŽINIOS, 1980 metų mėn. 27 d., Nr. 1 Lietuvių jėzuitų ir jaunimo centro biuletenis. Redaguoja Antanas Saulaitis, S.J. Administruoja Petras Kleinas, S.J. Redakcijos ir administracijos adresas: 5620 S. Claremont Ave., Chicago, IL 60636. Atskiras egzempliorius — 25 centai, pakuotė — bent 5 dol. metams.

● LAIVAS, 1980 m. sausio — vasario mėn., Nr. 1. Religinio ir tautinio gyvenimo dviemėnė žurnalas. Leidžia Marijonų vienuoliai. Redaguoja kun. J. Vaskas, MIC. Redakcijos ir administracijos adresas: 4545 W. 63rd St., Chicago, IL 60629. Metinė prenumerata JAV ir Kanadoje — 4 dol., kitur — 5 dol.

SIBIRO LIETUVIŲ NUOTRAUKOS

Dail. P. Aleksa ir dail. V. Lukas dabar apipavidaliną knygą "Sibiro lietuviai", kurią paruošė kun. J. Prunskis, o leidžia Amerikos Lietuvių Biblioteka. Knyga jau surinkta spaustuveje, bet jėl kas greitomis atsistų naujai gauti įdomių Sibiro lietuvių nuotraukų, dar būtų galima įdėti. Siųsti kun. J. Prunskui, "Draugo" adresu.

Lietuvos grafikų darbai Vilniaus dienos parodoje, Clevelande, Vilniaus dieną čia surengė D. M. N. P. lietuvių parapija Clevelande.

Nuotr. P. Bacevicius